

ARİSTİDES VE PAUSANİAS¹

Cornelius Nepos

Çev.: Mehmet Ali Kaya*

III. Aristides

III. 1. Atinalı Aristides, Lysimakhos'un oğludur. Themistokles ile yaklaşık aynı yaşadadır. Bu yüzden kamu görevine ilk başladığı zamandan itibaren onunla mücadele etti. Çünkü onlar rakip idiler. Gerçekte onlar, belagatta dürüstlüğüne ne denli yararlı olduğunu göstermekle tanındılar. Zira Aristides bizim işittiğimiz kadarıyla tarihte "Adil" takma adıyla çağrılmış tek insandır. Dürüstlük konusunda böylesi seçkin bir konumdaydı. Buna rağmen Themistokles onun nüfuzunu mahvetti ve meşhur *çanak-çömlek* mahkemesi² ile on yıl sürgünde yaşama cezasına çarptırılmasını sağladı³. Bir rivayete göre Aristides, heyecanlanmış olan kalabalığın sakinleştirilemeyeceğini anladıktan sonra, ayrılırken, kendisinin vatandan sürülmesini yazmakta olan bir adamı fark etmiş, o zaman bunu hangi nedenle yaptığını veya Aristides böylesi büyük bir cezayı hak edecek ne yapmış, diye ona sormuş. Adamın Aristides'e yanıtı şu olmuş: Aristides'i tanımiyorum, fakat onun, ötekilerin tersine, kendisine "Adil" denilmesi için büyük bir hırsıla çabalamış olması benim hoşuma gitmiyor⁴.

Aristides, on yıllık yasal cezasını tamamlamadı. Çünkü o, Kserkses Yunanistan'a intikal ettikten sonra, sürülmüş olduğu tarihin yaklaşık altıncı yılında, halkın kararıyla vatanına geri döndü.

¹ Cornelius Nepos'un (İ.Ö. 99-24) "*De Viris Illustribus* (=ünlü kişiler)" adlı eserinden Türkçe'ye çevrilmiştir. Çeviri için Loeb Classical Library'nin kullandığı Latince metin izlenmiştir.

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi, makya@edebiyat.ege.edu.tr

² Ostrakismos Mahkemesi: Atinalı devlet adamı Kleistenes tarafından kurulmuştur. Yılda bir kez toplanan mahkemenin kurulma amacı, Tiranlığın yeniden kurulmasını engellemektir. Bunun için her yıl tiranlık arzusu taşıyanlar var mı diye araştırma yapılır. Tiranlık emeli olduğundan kuşku duyulan birisi varsa, halk Agoraya toplanır ve şüpheli kişi için halktan oy kullanması istenir. Halk oyunu şüpheli aleyhine kullanırsa, o kişi on yıllığına sürgüne gönderilir. Oy kullanma, şüpheli kişinin adının ostrakon'lar üzerine, yani çanak-çömlek parçalarına yazılması şeklinde gerçekleşir. Bu halk mahkemesine *Ostrakismos* (=Çanak-çömlek) denilmesinin nedeni budur.

³ İ.Ö. 482. Ayrıca bk. Herodotos, *Historia* VIII. 79.

⁴ Hikayenin bir başka versiyonuna göre okuma -yazma bilmeyen bir köylü, Aristides'in yanına gelmiş ve ondan Aristides adını çömlek parçası üzerine (=ostrakon'a) kendisi adına yazmasını rica etmiş. Aristides de yazmış. Bu hikayede Aristides'in kendi zararına olan bir oyun verilmesine yardımcı olacak kadar dürüst ve erdemli bir adam olduğu vurgulanmaktadır.

2. Ayrıca o, cezası sona erdirilmeden önce yapılmış olan Salamis Deniz Savaşı'na⁵ katılmıştı. Mardonios'un yenilmiş, barbar ordularının kılıçtan geçirilmiş olduğu Plataia yakınındaki savaşta⁶ (=Plataia Savaşı) Atina ordusunun komutanlığını yaptı. Onun geçmişindeki bu komutanlık dışında, askeri alanda yaptığı bir başka ünlü komutanlık yoktur. Öte yandan onun geçmişinde adalet, hakkaniyet ve dürüstlük ile ilgili pek çok örnek vardır. Özellikle hakkaniyetle ilgili yönü, ortak Yunan donanmasında Pausanias ile birlikteyken - o zaman Pausanias Marodonios'u bozguna uğratmıştı - denizde en üst emretme yetkisinin Lakedaimonialılardan Atinalılara geçirilmesinde görüldü. Gerçekten bu zamana kadar hem denizde hem de karada Lakedaimonialılar komutan olurlardı. Fakat bu zamanda hemen hemen tüm Yunan kentlerinin Atinalılarla ittifak yapmaları ve barbarlara karşı onlardan (=Atinalılar'dan) komutan seçmeleri konusunda Pausanias aşırılığıyla, Aristides ise dürüstlüğü ile yararlı oldu.

3. Aristides, eğer Persler şans eseri tekrar savaş yapmaya kalkışarlarsa, onları kolayca püskürtebilmek için inşa edilmesi gereken donanmaya ve toplanması gereken orduya her bir devletin ne kadar para vereceğini belirlemesi için seçildi ve her yıl Delos Adası'nda onun kararı ile 460 talanton para biriktirildi. Çünkü onlar Birliğin hazinesinin bu adada olmasını istiyorlardı. Fakat daha sonra paranın tamamı Atina'ya taşındı⁷. Aristides böylesi önemli işleri yönetmişti. Buna rağmen öldüğünde geride bıraktığı parası, onun defin masrafını ancak karşılayacak kadardı. Onun dürüstlüğü konusunda bundan daha iyi bir kanıt olamaz. Kızlarının devlet tarafından yetiştirilmeleri ve devlet hazinesinden verilen çeyizlerle evlendirilmeleri, Aristides'in dürüstlüğünün bir sonucudur. Aristides, Themistokles'in Atina'dan kovulmuş olduğu tarihten yaklaşık dört yıl sonra öldü.

IV. Pausanias

IV. 1. Lakedaimonialı Pausanias, büyük bir insandı. Fakat onun yaşam biçimi, her bakımdan dengesizdi. Örneğin, kahramanlıkları onu çok seçkin bir konuma çıkarırken kusurları da onu aynı oranda sıradanlaştırmıştır. Kahramanlığıyla en çok Plataia Savaşı'nda ünlendi. Bu savaşta o, Yunan ordusunun komutanıydı. Pers ordusunun komutanı ise kralın damadı ve satrabı olan Mardonios idi. Hem yiğitlikte hem de ordu meclisindeki olgunluğu ile tüm Perslerin birincisiydi Mardonios. Tek tek seçmiş olduğu 200 bin piyade ve 20 bin süvariden oluşan Pers ordusu, bu denli büyük olmayan küçük bir Yunan askeri gücü karşısında bozguna uğradı. Orduya bizzat komuta eden Mardonios, savaş sırasında öldürüldü. Pausanias'ın yıldızı bu zaferle parladı ve o zaman Pausanias, entrikalar çevirmeye ve daha büyük bir hırsla emeline ulaşmaya çalıştı. Bu çabasıyla ilgili olarak o, ilkin, ganimetten kazanılan üç ayaklı altın sehpayı

⁵ İ.Ö. 480. Bu savaş hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Herodotos, *Historia* VIII. 40 vd.

⁶ İ.Ö. 479. Plataia savaşı için bk. Herodotos, *Historia* IX. 28 vd.

⁷ Delos adasındaki Birlik yönetiminin Atina'ya taşınması, İ.Ö.478/7 yılında Perikles tarafından gerçekleştirildi.

Delphoi tanrısına tahsis etmiş olmakla eleştirildi. Bir heykel kaidesi üzerindeki yazıtta yer alan şu bilgiler bunu doğrular niteliktedir: Kendisinin komuta etmiş olduğu Yunan ordusu, Plataia dolaylarında barbarları (= Persleri) imha etti ve o zaferinin aşkına bu armağanı Apollon'a vakfetti. Lakedaimonialılar, bu yazıtı sildiler ve yerine, yardımcılarıyla Persler'in mağlup edilmesine katkıda bulunmuş olan kentlerin adları dışında bir şey yazılmadı⁸.

2. Bu savaşlardan sonra aynı Pausanias'ı ortak (Yunan) donanmasıyla Kıbrıs'a ve Hellespontas'a, barbarların bu bölgedeki garnizonlarını kovsun diye, gönderdiler. Onun talihi bu görevinde de önceki gibi iyi gitti. O zaman o, daha küstahça davranmaya ve hırsımı daha fazla sergilemeye başladı. Çünkü Byzantion'u ele geçirince aralarında kralın kimi akrabalarının da bulunduğu çok sayıda Pers soylusunu esir aldı ve sonra onları devlet hapishanesinden kaçmalarını sağlamış görüntüsü vermek için gizlice Kserkses'e geri gönderdi. Mektup götürmekle görevlendirdiği Eretrialı Gongylus da onlarla birlikte gitti. Thukidides'in⁹ bize anlattığı gibi bu mektupta şunlar yazılmıştır: *"Spartalı komutan Pausanias, Byzantion'da esir aldığı kişilerin senin akrabaların olduğunu öğrenince, onları sana armağan olarak geri gönderdi; kendisi de seninle evlilik yoluyla akrabalığı arzu ediyor. Bundan dolayı eğer sen uygun buluyorsan evlenmesi için kazını ona ver, eğer bunu yaparsan, o bizzat sana yardım ederek, hem Sparta'ya hem de öbür Yunanistan'a yeniden egemen olmanı sağlayacağına söz veriyor. Eğer onun bu teklifi dikkate almasını arzu edersen, onun güvenebileceği bir adamı göndermeyi dene"*

Kendisine akraba olan çok sayıda insanın sağ olduğuna sevinen kral, Artabanus'u bir mektupla hemen Pausanias'a gönderdi. Bu mektupta kral, Pausanias'ı çok övdü ve ondan söz verdiği işin gereğini yapması için hiç kimseden hiç bir şey esirgememesini istedi ve eğer Pausanias başarılı olursa istediği her şeyi sağlayacağını söyledi¹⁰. Pausanias kralın niyetini (bu şekilde) öğrenince, planını gerçekleştirmek için daha enerjik hareket etti ve bu da Lakedaimonialıları kuşkulandırdı. Sonuçta ülkesine geri çağrıldı ve idamla yargılandı. Ancak o, beraet etti. Yine de para cezasına çarptırılmaktan kurtulamadı. Onun donanmaya yeniden gönderilmemiş olmasının nedeni bu cezadır.

3. Fakat bir süre sonra orduya gönüllü olarak geri döndü¹¹ ve orada kurnaz değil de duygusal ve akıl yetilerinden yoksun bir plan kurunca kendini ele verdi. Zira o,

⁸ Kentlerin isimlerinin yer aldığı üç ayaklı sehpanın kaidesi ve bir birine sarılmış halde duran bronz yılanları gösteren kısım (=Burmali sütun olarak biliyoruz) şimdi İstanbul'da, Sultan Ahmet meydanındaki parktır. Ancak bunun üzerinde olması gereken yılan başları şimdi yoktur. Sehbanın kaidesinde 30 kentın adı yazılıdır. Thukidides, sehpanın altın olduğunu söylememiştir (bk. Thukidides, I.132). Bu konuda ayrıca bk. Herodotos, *Historia* IX. 81. Diodoros, *Bibliotheka* XI.33.

⁹ I. 128.

¹⁰ Karşılaştırmak için bk. Thukidides, I. 129.

¹¹ Yani devlet tarafından atanmış olarak oraya gitmiş değildi.

yalnızca atasal geleneklerini değil, aynı zamanda yaşam ve giyim biçimini de değiştirmişti. Kraliyet ihtişamını kullanıyor, Medlerin kıyafetini giyiyordu. Kendisine refakat edenler Medialı ve Mısırlı hizmetçilerdi. Persler'in geleneğine uygun olarak verdiği ziyafet, onun davetine icabet edenlerin tahammül sınırlarını aşyordu. Kendisi ile görüşmek için randevu isteyenleri geri çeviriyor, küstahça yanıtlar, zalimce emirler veriyordu¹². Sparta'ya dönmeyi istememiş, Troas bölgesinde bir yer olan Kolonae'ye¹³ gitmişti. Orada almış olduğu kararlar yalnız vatani için düşmanca olan kararlar değil, aynı zamanda kendisi için de yıkıcı olan kararlardı.

Lakedaimonialılar bunu öğrendikten sonra ona baston ile birlikte elçilerini¹⁴ gönderdiler. Onların geleneğine uygun olarak bu bastonun üzerinde şunlar yazılmıştır: "Eğer yurduna dönmezse, onu ölüme mahkum edecekler".

Bu mesajdan rahatsız olan Pausanias, şimdi kendisini tehdit eden tehlikelerden, vakti geldiğinde, para ve nüfuz ile kendisini kurtarabilmesinin mümkün olabileceği ümidiyle ülkesine (Sparta'ya) geri döndü. Oraya varınca ephoroslar tarafından devlet hapisanesine atıldı. Çünkü onların (=Spartalıların) yasaları, herhangi bir ephorosun krala bunu yapmasına izin veriyordu¹⁵. Pausanias oradan kurtulmayı başardı, fakat kendisine duyulan güvensizlikte bir azalma olmadı, çünkü onun kralla (=Pers kralıyla) ittifak yaptığı şeklindeki düşünce baki kalmıştı.

Bu koşullara rağmen onun ispatlanabilir hiç bir suçu yoktu. Bu nedenle Spartalılar, böyle ünlü bir kişinin kuşkulardan hareketle yargılanmaması ve planlarının kendisince ele verileceği zamanın beklenilmesi gerektiğini düşündüler.

4. Bu arada Argilius adlı bir genç, -ki Pausanias onu çocukken cinsel aşkla seviyordu- mektubu ondan Artabanus'a götürmek için alınca ve ondan kuşkulanınca, mektupta kendisiyle ilgili bir şey yazılmış mı diye merak etti. Çünkü bu tür bir görevle oraya gönderilmiş olanların hiç birisi geriye dönmemişti: Mektubun bağını gevşetip, mühürünü kırınca gördü ki, eğer (mektubu) götürürse, bu kendisi için ölüm demektir. Aynı mektupta, kral ile Pausanias arasındaki anlaşmazlıkla ilgili bilgiler de vardı. O, bu mektubu ephoroslara teslim etti.

¹² Bk. Thukidides, I. 130.

¹³ Kolonai'in, Çanakkale Boğazı yakınındaki yeri için bk. Strabon, *Geographika* XIII.1.19 (589)

¹⁴ Bk. Thukidides, I. 131. Yunanlıların *Skutale* (=σκυταλη) dediği baston (ya da sopa), Spartalı Ephoroslar tarafından kutsal iletişim aracı olarak kullanılırdı. Bir kral ya da komutan ülkesini terk ederken ona bir baston ya da silindirik bir ağaç parçası (=sopa) verilirdi. Aynı bastonun birisi de Spartalılarda kalırdı. Spartalılar, bir kral ya da komutan ile iletişim kurmak istediklerinde, kendilerinde kalan bastonu spiral şekilde baştan aşağı saran yazı malzemesiyle (=deriyle) kaplarlar ve onun üzerinde düz bir şerit oluştururlar ve bu şerit üzerine mesajlarını uzunlamasına yazarlar ve mesaj kime gidecekse ona elçileriyle ulaştırırlardı.

¹⁵ Pausanias kral değil kral naibidir. Bk. Thukidides, I. 132. Burada yazar, ephorosların kralları hapishaneye atabildiklerini vurgulamak istemiştir. Nepos'un kaynağı Thukidides'tir. Thukidides de (I. 131) aynı ifadeyi kullanmıştır.

Bu konuda Lakedaimonialıların ciddiyeti, göz ardı edilecek bir durum değildir. Çünkü onlar Pausanias'ın tutuklanması için bu adamın yapmış olduğu tanıklıktan bile etkilenmediler ve Pausanias'a, kendi kendini ele vermeden önce, hiç bir şiddet uygulanmaması gerektiğini düşündüler. Bu yüzden ne yapmak istediklerini bu ihbarcıya (=Argilios'a) söylemediler. Taenarum'da Neptunus'un (=Poseidon) tapınağı vardı. Yunanlılar bu tapınağa saldıranın günah olduğunu düşünüyorlardı. İşte muhbir, bu tapınağa kaçtı ve tapınağın sunağına oturdu. Lakedaimonialılar bu yerin yakınında, Argilios ile kim ne konuşursa onu duyabilecekleri uzaklıkta, bir yer altı odası yaptılar. Ephorosların bazıları orada gizlendiler. Pausanias, Argilius'un sunağa sığınmış olduğunu iştirir iştirmez dehşete düşmüş olarak oraya (=tapınağa) gitti. Onu sunakta oturur durumda tanrıya dua ederken görünce, ona, böylesi ani kararı vermesine neyin neden olduğunu sordu. Argilios, mektuptan öğrendiklerini Pausanias'a itiraf etti¹⁶. Pausanias, daha fazla rahatsız oldu. O zaman bildiklerini anlatmaması ve kendisine her zaman değer veren birisine ihanet etmemesi için Argilios'a yalvarmaya başladı; eğer kendisine bu iyiliği yaparsa ve böylesi güç bir durumdayken destek verirse, ona büyük bir ödül vereceğini ekledi.

5. Ephoroslar bu gerçeği öğrenince onu Sparta'da tutuklamanın daha iyi olacağını düşündüler¹⁷. Ephoroslar oradan ayrılınca ve Pausanias, düşündüğü gibi Argilios'u sakınleştirdikten sonra, Lakedaimonia'ya dönmek üzere yola koyuldu. Yolculuğu sırasında, oraya varınca tutuklanacağını, kendisine tuzak kurulmuş olduğunu, kendisini uyarmayı arzu etmekte olan ephoroslardan birisinin yüz ifadesinden anladı. Bu yüzden kendisini izlemekte olanlardan bir kaç adım daha hızlı ilerledi ve Chalcioicos diye çağrılan Minerva'nın¹⁸ tapınağına sığındı. Ephoroslar, buradan dışarı çıkmasına engel olmak için tapınağın çift kanatlı kapısını derhal kapattılar ve açık havada daha çabuk ölsün diye tapınağın çatısını yıktılar¹⁹. Söylendiğine göre o zaman Pausanias'ın annesi hayattaymış. Ancak o çok yaşlıymış. Oğlunun suçunu öğrendikten sonra, hapsedilmesi için tapınağın girişini kapatmak için kullanılacak taşı ilk taşıyanlar arasında yer almış. Pausanias, tapınaktan yarı ölü halde çıkarıldıktan hemen sonra son

¹⁶ Karşılaştırmak için. Bk. Thukidides, I. 132-133.

¹⁷ Pausanias'ı burada tutuklamak, tanrı Neptunus'un (=Poseidon'un) tapınağının kutsal bölgesine saygısızlık etmek demektir. Bu nedenle ephoroslar, Pausanias'ı tutuklamaya cesaret edemediler. Thukidides (I. 133) tapınağın adını vermez. Peloponnesos'un güneyindeki Tainairon dağları burnunda yer alan bu tapınak için bk. Pausanias, *Periegesis tes Helledos*, III.25.4. Polybios, *Historiai* IX 35.

¹⁸ Romalıların Minerva Chalcioicos dediği tanrıça, Yunanlıların Athena Khalkioikos'udur. Rivayete göre tapınak Tyndareios tarafından tunçtan inşa edilmiş, içine de tanrıça Athena'nın tunçtan heykeli yerleştirilmişti. Athena'nın "Khalkioikos" takma adıyla anılmasının nedeni bundandır. Bu konuda bk. Pausanias, *Periegesis tes Helledos*, III.17. Livius, *Ab urbe condita* XXXVI.36. Thukidides, I. 128 ve 134. Cornelius Nepos, her zaman Yunan tanrı ve tanrılarının Romalı adını kullanmayı tercih etmiştir.

¹⁹ Thukidides (I. 134) çatıları yıkılan binanın tapınak değil, tapınağa ait büyük bir bina olduğunu belirtmiştir.

nefesini verdi²⁰. Böylece o, savaştaki büyük şöhretini rezil bir ölümle lekeledi. Onun cesedinin suçlular için tahsis edilen yere götürülmüş²¹ olması gerektiğini söyleyenler vardır ki bunu söyleyenlerin sayısı çok değildir. Çoğunluk, bu görüşü reddetti ve onun cesedinin ölmüş olduğu yerden alındığını ve uzak bir yere götürülüp oraya defnedildiğini söyledi. Daha sonra Delphoi tanrısının (= Apollon) verdiği yanıtı uygun olarak, Pausanias'ın oradaki mezarı kazıldı ve cesedi oradan alınıp, yaşamını yitirmiş olduğu yere gömüldü.

Çev. Mehmet Ali KAYA

---

²⁰ Pausanias, İ.Ö. 468/7 yılında ölmüştür.

²¹ Bu yer Sparta yakınındaki bir koyaktır. Spartalılar bu yere Kaiadas diyorlardı. Thukidides (I. 134) Kaiadas'a canilerin atıldığını söyler.